

OSMANLI'DAN CUMHURİYETE BİR EĞİTİMCİ: NAKİYE ELGÜN

NAKİYE ELGÜN; A EDUCATOR FROM OTTOMAN EMPIRE TO TURKİSH REPUBLIC

Arş. Gör. Mustafa ÖZYÜREK¹

ÖZET

Nakiye Elgün, ülkemizin en eski eğitimcilerinden biridir. II. Meşrutiyet, mütareke ve cumhuriyet dönemlerinde farklı okullarda çalışmış, birçok yardım cemiyetinde görev almıştır. Aynı zamanda cumhuriyetimizin ilk kadın siyasetçilerindendir.

1882'de İstanbul'da doğan Nakiye Elgün, Dârulmuallimât'tan mezun olduktan sonra, İstanbul'da beş ayrı okulda öğretmenlik, müdür muavinliği ve müdürlük yapmıştır. Yaşadığı dönemdeki çağdaş fikirleriyle, geleneksel eğitim anlayışından farklı tarzda öğrenciler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Maarif ve cemiyet hayatını dopdolu yaşayan Nakiye Elgün, II. Meşrutiyet dönemi kadın hareketi içerisinde yer almasının yanı sıra, hayatı boyunca içtimai, iktisadi ve siyasi alanda faaliyet gösteren birçok cemiyette aktif olarak rol oynamıştır. Eğitim görevini bırakıp 1930'da siyasete atılan Nakiye Hanım, 1930-1935 yılları arasında İstanbul Şehir Meclisi Daimi Encümen Üyeliği'nde bulunmuştur. Kadınlara siyasi haklar verildikten sonra, 1935'te CHP'den milletvekili seçilerek 1946 yılına kadar mecliste üç dönem boyunca Erzurum milletvekili olarak görev yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Meşrutiyet, Cumhuriyet, Kadın, Eğitim.

ABSTRACT

Nakiye Elgün is one of the oldest educators of our country. She is also one of the first women politicians of Turkish Republic besides being in charge at so many charity organizations during constitutional monarchy the second, armistice and republic.

Nakiye Elgün who was born in 1882 in İstanbul graduated from Darulmuallimat (Teaching Faculty of Girls) and worked and five different schools as teacher, vice principal and manager. Through her contemporary views in comparison with the age she lived, she aimed to bring up students who were different from the traditional education. Apart from constitutional monarchy the second, era woman movement, Nakiye Elgün, who lived education and social life in an interrelated way, also played a major role all her life in many institutions activating in social, aconomic and political domains. Miss. Elgün who took a step into politics by quitting her education job in 1930 became permanent committee member of İstanbul City Council between 1930-1935. She served as Erzurum deputy by being elected from CHP during three terms at parliament till 1946 after the political rights were given to women.

Key Words: Ottoman Empire, Constitutional Monarchy, Turkish Republic, Woman, Education.

¹ İğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Elemanı.

GİRİŞ

Türk kadını tarih boyunca yaşadığı toplumda her şeyden önce bir ana olarak saygı görmüş, Türklerin İslamiyet’i kabulünden önce Türkistan’da kurulan Türk devletlerinde önemli mevkilere sahip olarak erkekle eşit statüde kabul edilmişti. Hakan, devleti hatun ile birlikte temsil etmiş, kurultaylara eşiyle birlikte katılmış ve hakanın seferde bulunduğu sırada devleti hatun idare etmiştir. Ancak Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra Arap kültürünün olumsuz etkisiyle kadının toplumdaki statüsü değişmeye başlamıştır.

Türkler İslamiyet’i kabul ettikleri dönemde kendi örf ve adetlerini muhafaza ederken, fetihlerle giderek büyüyen ve imparatorluk haline gelen devletin sınırları içerisinde kalan Bizans, Arap ve Fars gibi çeşitli toplumların kültürlerinden büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Ancak bu toplumların kültüründe kadına yönelik olumsuz tutum ve davranışların yansımalarıyla kadın, toplumda sahip olduğu mevkîyi kaybetmiş ve ikinci plana itilmiştir. Osmanlı toplumunda kadınla ilgili ön yargılar 19. yüzyılın ilk yarısına kadar ağırlığını korumuş, ancak bu durum, Tanzimat’ın ilanından sonra tartışılmaya başlanmıştır. Batılılaşmanın etkisiyle Türk kadınına yönelik bazı önemli ve olumlu adımlar atılmıştır. Özellikle kadınların eğitimi konusuna önem verilmiş, Kız Sanayi Mektebi, Ebe Mektebi ve Rüşdiyeler kurularak,² bu okulların öğretmen ihtiyacını karşılamak için 1870’te Dârümuallimât (Kız Öğretmen Okulu açılmıştır).³ Tanzimat ve I. Meşrutiyet dönemlerinde yayınlanan gazete ve dergiler, kadın konusu ve sorunlarıyla ilgilenmeye başlamış ve yazılar yayınlamışlardır. Ancak Osmanlı toplumunda kadın konusunda en önemli gelişmeler, II. Meşrutiyet’in ilanı ile gerçekleşmiş, böylece dönemin getirdiği hürriyet havası ve ortamında kadın meselesine daha çağdaş bir tarzda yaklaşmış, ayrıca kadınların üniversiteye girebilmelerinin de önü açılmıştır.⁴

II. Meşrutiyet, Mütareke ve Cumhuriyet Dönemi’ndeki hizmetleriyle eğitim hayatında önemli izler bırakan hanımlardan biri de Nakiye (Elgün) olmuştur. Nakiye Hanım, 1882 yılında İstanbul’da doğmuştur. Babası Sivaslı Gedikoğulları’ndan İzzetli Mehmet Efendi, annesi Zeliha Hanım’dır.⁵ İlk tahsilini, dört buçuk yaşında girdiği “Mekteb-i Marifet” adındaki hususi

² Güldane Çolak-Lale Uçan, **II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Basında Kadın Öncüler**, İstanbul, 2008, s. 161

³ Mustafa Şanal, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kız Öğretmen Okulunda Görev Yapan Kadın İdareci ve Öğretmenler ile Okuttıkları Dersler”, **Bellekten**, LXVIII/253, Ankara, (Aralık) 2004, s. 648-649

⁴ “Darülfünun ve Kadın Meselesi”, **Türk Yurdu**, S. 152, s. 61

⁵ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi Arşivi**, Nakiye Elgün Özgeçmiş, Sicil No: 135, Kutu No: 21; **Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi**, “Nakiye Elgün”, Dosya No: 67519; İbrahim Alaattin Gövsa, **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, İstanbul, 1960, s. 112

bir okulda yapan Nakiye Hanım, ardından Darülmualimât'a girmiş ve 1900 yılında bu okuldan mezun olmuştur.⁶

Gerek bir öğretmen ve idareci olarak kız çocuklarının çağdaş eğitimden yararlanmalarını sağlayarak Türk kadınlığını yükseltme hususundaki hedeflerini, gerek kurulan yardım cemiyetlerindeki faaliyetleriyle hayırseverliğini ve gerekse mütareke döneminde işgalleri protesto etmek amacıyla İstanbul'da düzenlenen mitinglerde yaptığı konuşmalarla da ülkesine olan duyarlılığını göstermekten çekinmeyen Nakiye Hanım, milletvekili olarak görev yaptığı dönemlerdeki konuşmalarıyla da mecliste dikkati çeken hanımlardan biri olmuştur.

Nakiye Hanım, 1882 yılında İstanbul'da doğan ve ilk tahsilini, dört buçuk yaşında girdiği, "Mekteb-i Marifet" adındaki hususi bir okulda yapan Nakiye Hanım, ardından Darülmualimâta girmiş ve 1900 yılında bu okuldan mezun olmuştur.⁷ 1902'de aynı okulda başladığı çalışma hayatına 1930'a kadar İstanbul İnas İdadisi, Sultanahmet Vakıf Mektepleri, Suriye'de kurulan Türk mektepleri, Feyziye Mektebi ve İstanbul Kız Lisesi'nde öğretmen ve idareci olarak devam etmişti.⁸ 3 Nisan 1930'da kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı verilince, İstanbul Kız Lisesi Müdürlüğü görevinden 30 Ekim 1930'da istifa ederek⁹, İstanbul Şehir Meclisi üyeliğine seçilmiştir. 5 Aralık 1934'te kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle de Erzurum milletvekilliğine seçilerek üç dönem boyunca milletvekilliği yapmıştır.¹⁰ TBMM'de bulunduğu süre zarfında da birçok cemiyette aktif olarak rol alan Nakiye Hanım, 1946 yılında siyasi hayattan çekildikten sonra da hiç kopmadığı cemiyet hayatındaki faaliyetlerini fiili olarak sürdürmüş ve 22 Mart 1954'te İstanbul'da vefat etmiştir.¹¹

⁶ "Yeni Saylavlarımızla Konuşuyoruz: Erzurum Saylavı Bayan Nakiye Anlatıyor", **Kurun**, 10 Şubat 1935, S. 6141-79, s. 9

⁷ "Yeni Saylavlarımızla Konuşuyoruz: Erzurum Saylavı Bayan Nakiye Anlatıyor", **Kurun**, 10 Şubat 1935, S. 6141-79, s. 9.

⁸ **SGKESA** "Nakiye Elgün", Dosya No: 67519.

⁹ **SGKESA**, Dosya No: 67519; **Kurun**, "Erzurum Saylavı Bayan Nakiye Anlatıyor", 10 Şubat 1935, S. 6141-79, s. 1, 9.

¹⁰ **TBMM Arşivi**, Nakiye Elgün Özgeçmiş, Sicil No: 135, Kutu No: 21.

¹¹ **Cumhuriyet**, 24 Mart 1954, S. 10651; **Vatan**, 24 Mart 1954, S. 4620, s. 7.

DÂRULMUALLİMÂT YILLARI

Nakiye Hanım, Dârulmuallimât'tan mezun olduktan sonra mezun olduğu bu okulda 25 Şubat 1902'de 75 lira maaşla öğretmen yardımcısı olarak göreve başladı. 9 Kasım 1908'de okulun kâtipliğini, 25 Eylül 1909'dan itibaren de müdür muavinliği görevini üstlendi.¹²

Nakiye Hanım Dârulmuallimât'ta öğretmenlik yaptığı dönemde, Üsküdar Bağlarbaşı'ndaki Gedikpaşa'da bulunan İngiliz Okulu'nda da her Çarşamba günü Türkçe dersi vermekteydi. Ancak Maârif-i Umûmiye Nezâreti, O'nun bu okulda Türkçe dersi verdiği ve bu arada Müslüman çocuklarını da İngiliz Okulu'na devam etmesi yönünde teşvik ettiğine dair aldığı haber üzerine, Zaptiye Nezareti'nden bu haberin doğruluğunun araştırılmasını istemişti. Yapılan araştırma sonucunda bu haber doğrulanmış ve Zabtiye Nezareti 29 Şubat 1908'de Dârulmuallimât Müdürlüğü'ne durumu bildirerek Nakiye Hanım'ın uyarılmasını ve Müslüman çocuklarının velilerinin de Nakiye Hanım'ın çocuklarını İngiliz Okulu'na gitmeleri yönünde teşvik ettiğinden haberdar edilmelerini istemişti.¹³

Bu durum Nakiye Hanım ile Maarif Nezareti'nin arasının açılmasına sebebiyet vermiş ve daha sonraki yıllarda Nezaret tarafından sık sık teftiş edilmesine neden olmuştu.

Nakiye Hanım, kuşkusuz bir eğitimci olarak ülkedeki eğitim sorunlarıyla yakından ilgili ve bu konuda bilgi sahibiydi. II. Meşrutiyet döneminin önemli dergilerinden biri olan *Kadın Dergisi*'nde bu sorunlarla ilgili olarak ta bir yazı kaleme almıştı. Bu yazıyı aynı zamanda *Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye* adında bir cemiyet kuran¹⁴ Zekiye Hanım'ın bir yazısına istinaden hazırlamıştı. Zekiye Hanım'ın kurmuş olduğu bu cemiyet, II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra Selanik'te okullar açmak ve fakir kız çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak amacını taşıyordu. Bu cemiyetin kurucusu olarak Zekiye Hanım, *Kadın* dergisinde yazdığı yazıda; kızların eğitimi için ilkokulların kurulması gerektiğini, fakat Dârulmuallimât'tan yetişen öğretmenlerin yeteneksiz olduklarını, bu yüzden açılacak olan ilkokulların erkek öğretmenler tarafından yönetilmesi gerektiğini belirtmekteydi. Nakiye Hanım 28 Şubat 1909'de bu dergiye yazdığı yazısında hem Zekiye Hanım'ın eleştirilerine cevap vermiş, hem de eğitim sorunlarına değinmişti.

O, eğitim sorunlarına değindiği bu yazısına; ilkokuldaki çocukların aldığı kötü eğitime üzülmemenin ve geleceklerinden endişe etmemenin mümkün olmadığı sözleriyle başlamış, bunun nedenini Maarif Nezareti'nin geleceğin annelerine önem vermemesi ve bu hususta hiçbir yeniliğe girişmemesi olarak göstermişti. Ayrıca Maarif Nezareti'nden ümit beklenmemesi

¹² SGKESA, "Nakiye Elgün", Dosya No: 67519.

¹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MF. MKT, 1050/53, s. 1-2.

¹⁴ "Cemiyet-i Hayriye-i Nisvâniye", *Kadın*, S.5, İstanbul, (10 Teşrin-i Sâni) 1324, s. 13-14.

gerektiğini, arzu edilen ve önemli derecede muhtaç bulunan kurumları hayata geçirmenin ancak özel teşebbüsle mümkün olabileceğini ifade etmişti.¹⁵

Nakiye Hanım, Zekiye Hanım'ın kurduğu cemiyeti işaret ederek, bu cemiyetin önde gelenlerinin gayretleriyle hürriyetin beşiği olan Selanik'in ilerleme yolunda attığı adımın başlangıç olması¹⁶ gerektiğine dair sözleriyle, O'nun eğitimdeki yenilik beklentisinin ancak özel teşebbüsle mümkün olacağı hususundaki sözlerine örnek teşkil etmektedir.

Kadınların ilerlemesinin ancak kızlar için ilkokulların kurulmasıyla başlayacağını belirten Nakiye Hanım, bu eksiğin devam etmesi halinde yalnız kadınların değil, milletin olgunlaşmasından ve geleceğinden ümit edilemeyeceğini, çünkü çocukların ve onların geleceğinde eğitime olan ihtiyaçların sonsuz olduğunu belirtmişti. Nakiye Hanım yazısına devamla bir kız ilkokulu kurulmasını, ancak Zekiye Hanım'ın Dârulmuallimât'tan yetişen kadın öğretmenleri yeteneksiz bularak bu ilkokulların erkek öğretmenler tarafından yönetilmesi gerektiğine dair düşüncesine karşı çıkmıştır. O, bu okulların idaresinin kadınlara verilmesi gerektiğini çünkü kadınların toplumsal hayatta üzerlerine düşen yükümlülükleri yerine getirebildiğini belirterek ülkede adamsızlık sorunu olduğunu, kurulacak olan ilkokullar için kadın öğretmen yetiştirilmesi konusunda sorun çıkarmanın ve Dârulmuallimât'tan yetişen kadın öğretmenlerin yeterlilikleri yerine eksiklerini görmenin doğru olmadığını ifade etmişti. Ayrıca O'na göre; istibdat dönemi, ülkenin her yerinde etkisini gösteren, hatta ülkede gelişen yeni fikirleri söndürmeye de gayret eden bir dönemdi.¹⁷

Zekiye Hanım'ın Dârulmuallimât'tan yetişen kadın öğretmenlerin yeteneksiz olduklarına dair sözlerine de cevap veren Nakiye Hanım, şöyle karşılık vermişti: *“Dârulmuallimâtın programı düzensizdi ve ehil olmayan kişiler mezun olduktan sonra muallimeliğe hak kazanınca memuriyet alarak taşraya gitmişlerdi. İhtimalki sizin gördükleriniz bu tip muallimelerdir. Fakat dârulmuallimât, her türlü mağduriyet ve imkânsızlıklara rağmen yine çalışmış, ilkokul ve rüşdiyelerde çalışacak muallimeler yetiştirmiştir. Fakat bu zavallıların referansı olmadığı için, bir memuriyet kazanamadıkları gibi yine Maarif Nezareti'nin kadınların eğitime karşı biraz ihmali olarak, taşra muallimelerine verdiği üç-dört yüz kuruşla geçinebilmeleri imkânsız olduğu için bir yere gidememişlerdir. İhtiyaçlarını gidermeye yetecek kadar maaş bağlanırsa hizmet görecek ve mektep yönetecek muallimeler bulunduğuna emin olmalısınız”*.¹⁸

¹⁵ Nakiye, “O İki Noksan Münasebetiyle”, **Kadın**, S. 20, (23 Şubat) 1324, s. 5.

¹⁶ Nakiye, “O İki Noksan Münasebetiyle”, **Kadın**, S. 20, (23 Şubat) 1324, s. 5.

¹⁷ Nakiye, “O İki Noksan Münasebetiyle”, **Kadın**, S. 20, (23 Şubat) 1324, s. 5-6.

¹⁸ Nakiye, “O İki Noksan Münasebetiyle”, **Kadın**, S. 20, (23 Şubat) 1324, s. 6

Nakiye Hanım sözlerinin devamında, kadın eğitiminin himayesizlikten bu hale geldiğini ve kadınların eğitimini korumak amacıyla Zekiye Hanım tarafından kurulan cemiyetin de kadın haklarını koruyamadığını ifade etmiştir.¹⁹ Nakiye Hanım'ın Dârulmuallimât'taki görevi 21 Eylül 1911 tarihine kadar devam etmişti.²⁰

İNAS İDADİSİ YILLARI

Meşrutiyet döneminin kadın eğitimi açısından oldukça hareketli bir dönem olduğu kuşkusuzdu. Meşrutiyet inkılabı o zamana kadar yalnız rüşdiyelerden ibaret olan kız çocukları için tahsili biraz daha yükseltmek amacı ile İstanbul'da "*İnas İdadisi*" adıyla bir Kız Lisesi açmıştı. Nakiye Hanım da 21 Eylül 1911'e kadar devam ettiği Dârulmuallimat'taki müdür yardımcılığı görevini bu yeni açılan Kız Lisesi'ne 22 Eylül 1911'de atanarak bırakmış, 1000 lira maaşla ve yine aynı görevle eğitim işini sürdürmüştü.²¹

Maarif Nezareti bu sırada, Nakiye Hanım'dan görev yaptığı İnas İdadisi'ni daha çağdaş bir yapıya kavuşturmak için bir proje istemiş, O da kendi terbiye ve nazariyeleri doğrultusunda böyle bir proje hazırlamıştı. Ancak, Maarif Nezareti bu projeyi Nakiye Hanım'ın aşağıda belirttiği şu sözlerden dolayı reddetmişti: "*Mektebe elektrik istedim, bu işi petrol de görür dediler. Masaların üzerine beyaz örtü ve mektebe asrî teçhizat istedim ancak bunların hepsini lüks addederek reddettiler.*"²² Projesinin reddi üzerine Nakiye Hanım şu sözlerle duygu ve düşüncelerini aktarmıştı: "*Ben babasından veya ailesinden daha pek küçük alacağı terbiye ve kanaatleri tesis ettikten sonra iade edeceğim çocuğa ve ebeveyne karşı kendimi bir vebal altında hissediyor, çocuğu hayattan uzak, hayatın en basit bilgilerinden mahrum iade etmeyi ve yetiştirmeyi mesleğim ile muvafık bulmuyordum*". Görüldüğü üzere, öğrencilere daha iyi imkânlarla eğitim vermek isteyen Nakiye Hanım, bu en basit taleplerinin Maarif Nezareti reddedilmesini ve öğrencilerin bu imkânlardan mahrum bırakılmasını mesleğine yakıştıramamıştı.²³

¹⁹ Nakiye, "*O İki Noksan Münasebetiyle*", **Kadın**, S. 20, (23 Şubat) 1324, s. 6.

²⁰ **SGKESA**, "Nakiye Hanım", Dosya No: 67519; Halide Edip hatıralarında tarih vermemekle birlikte, Maarif Nezareti Müsteşarı Sait Bey'in isteği üzerine Nakiye Hanım'la beraber Aksaray'da bulunan Dârulmuallimât'ı çağdaş bir yapıya kavuşturup modern bir okul haline getirmek için teftiş ettiklerini ve Nakiye Hanım'ın bu okulun müdürlüğüne getirildiğini söylemektedir. Ancak Emekli Sandığı Arşivi'nde bulunan hizmet celtvelinde Nakiye Hanım'ın Dârulmuallimât müdürlüğü yaptığını dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

²¹ **SGKESA**, "Nakiye Elgün", Dosya No: 67519; "*Erzurum Sayılavı Bayan Nakiye Anlatıyor*", **Kurun**, 10 Şubat 1935, S. 6141-79, s. 9.

²² "*Hayatı Eski Sistem Terbiyeye Karşı Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım*", **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 25.

²³ "*Hayatı Eski Sistem Terbiyeye Karşı Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım*", **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 25.

Bu arada Nakiye Hanım'ın projesini reddeden Maarif Nezareti, okulu yatılıya, Nakiye Hanım'ın görevini de ders nazırlığına çevirmişti. Ayrıca okula Abravaya isminde Musevi bir kadını müdür olarak atamıştı. Bu olayı kendisine bir hakaret olarak gören Nakiye Hanım, şu sözlerle düşüncelerini ifade etmişti: *“Eğer bu kadını Fransa'dan Almanya'dan yüksek tahsil görmüş bir uzman olarak getirseydiler, onun yanında tecrübe görüp bilmediklerimi öğrenmek benim için de bir şeref olurdu. Fakat onlar buradan cahil, görgüsüz bir Musevi kadını mektebe müdire olarak getirmekle benim izzet-i nefsimle oynamaktan ziyade, ilme karşı olan cehillerini göstermişler ve memleketin irfanına karşı adeta suikast yapmışlardı. Evvela bu kadın Türkçe bilmezdi, en basit terbiye kaidelerinden bile habersizdi. Sınıfta yaramazlık yapan veya dersi bilmeyen çocuğun göğsüne, üzerine “eşek” yazan bir levha takar ve sınıf sınıf dolaştırarak çocuğu tahkir ederdi. Çocuğun izzet-i nefsinin nazarında hiçbir kıymeti yoktu”*.²⁴

Nakiye Hanım'ın okula müdür olarak atanan Abravaya Hanım hakkında yukarıdaki sözlerinden de anlaşılacağı üzere, eğitim anlayışından duyduğu rahatsızlık O'nun istifa etmesine sebep olmuştu. Fakat istifasını uygun görmeyen ve doğru bulmayan Ağaoğlu Ahmet Bey'in de dâhil olduğu bir heyet, Nakiye Hanım'ın evine giderek Abravaya'nın müdür olarak atanması adımını geri almanın mümkün olmadığını, ancak kendisinin de istifa etmemesini söylemek suretiyle ders nazırı olarak göreve devam edeceğini ifade etmişti. Bunun üzerine Nakiye Hanım, gerek dostlarının hatırı ve gerek memleketine hizmet etme aşkıyla okuldaki görevine geri dönmüştü.²⁵

Bu arada Abravaya Hanım, okulun idaresi için bir nizamname hazırlamış ve bunu tatbik etmek üzere Nakiye Hanım'a vermişti. Ancak Nakiye Hanım, kendi kanaat ve fikirlerine tamamen zıt olan bu nizamnameyi basit bir memur veya kâtip gibi uygulamayı kendisine yakıştıramamış²⁶, “idare-i maslahat taraftarı ve zaten her gün başka cehalet facialarını gözü önünde sergileyen, üstelik usul-ü tedris ve terbiye kanaatlerinden fedakârlık isteyen”²⁷ Abravaya'nın bu tutumu karşısında görevinden 9 Aralık 1913'te istifa etmişti.²⁸

²⁴ “Hayatı Eski Sistem Terbiyeye Karşı Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım”, **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 26.

²⁵ “Hayatı Eski Sistem Terbiyeye Karşı Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım”, **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 26.

²⁶ “Hayatı Eski Sistem Terbiyeye Karşı Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım”, **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 26.

²⁷ “Erzurum Saylavı Bayan Nakiye Anlatıyor”, **Kurun**, 10 Şubat 1935, S. 6141-79, s. 9.

²⁸ **SGKESA**, “Nakiye Elgün”, Dosya No: 67519.

SULTANAHMET VAKIF MEKTEPLERİ YILLARI

Nakiye Hanım'ın İnas İdadisi'nde çalıştığı yıllarda Evkaf Nazırı olan Hayri Bey, vakıf mekteplerinde çok esaslı ve ciddi reformlar yapmaya başlamıştı. Bunun sebebi, bu okulların özellikle ilkokulların geri ve skolâstik zihniyetin etkisi altında olmasıydı. Son derece harap durumda olan bu okullarda sadece Kur'an eğitimi verilirdi.²⁹

Nakiye Hanım, İnas İdadisi'ndeki görevinden ayrıldıktan sonra, Evkaf Nazırı Hayri Bey'in, vakıflara ait olan mahalle okullarında yenilik yaparak bu okulları çağdaş bir şekle sokma arzusunu ve bu arzuyu gerçekleştirmek amacıyla Sultanahmet'te bulunan vakıf okullarını yeniden teşkil etmek üzere kendisine yapmış olduğu teklifi emellerine de uygun bularak³⁰ kabul etmişti. Böylece 29 Aralık 1913'te, Sultanahmet Vakıf Mektebi Müdürlüğü ve Muallimliği görevine 800 lira maaşla başlamış, bu görevine 14 Eylül 1914'te Sultanahmet Vakıf Kızlar Mektebi Müdürlüğü, 9 Şubat 1915 tarihinden itibaren de Umumi İnas Mektebi Vakfiye Müfettişliği görevi eklenmişti.³¹

Nakiye Hanım, yaklaşık üç yıl sürecek olan bu yeni görevinde de Maarif Nezareti ile daha önce yaşadığı sorunları tekrar yaşamaya başlamış, görev yaptığı okullara Maarif Nezareti tarafından devamlı müfettiş gönderilmek suretiyle teftişler yapılarak çeşitli zorluklar çıkarılmıştı. Bu zorluklardan biri, birinci sınıfta okutulması gereken “*İcra-ı Şeriâ*” dersinin okutulmadığı gerekçesiyle Maarif Nezaretinin itirazına maruz kalmasıydı. Nakiye Hanım bu itiraza, icra-ı şeriâ dersinin birinci sınıf çağındaki çocuklar için ağır olduğunu, bu dersin ancak ikinci sınıfta okutulacağı şeklinde karşılık vermişti. Fakat Maarif Nezareti'nin baskısı sonucu bu dersi birinci sınıflarda okutmak zorunda kalmıştı. Maarif Nezaretinin çıkarmış olduğu bir başka zorluk da okulun kapısı üzerine “*Bismillahirrahmanirrahim*” sözünü yazdırarak, her gün bayrak çekilmesini istemesiydi. Nakiye Hanım bu isteğe, “*Bunu yapamam. Besmeleyi çocuğa anası öğretsin. Bayrağa gelince, ben memleketimi temsil eden bayrağı çocuğa her gün gösterirsem çocuk buna hürmet duymaz ve nefret duymaya başlar*”, sözleriyle karşı çıkmıştı. Bu tip sorunlar Sultanahmet'te bulunan diğer vakıf okullarında da yaşanmıştı.³²

Maarif i Nezareti ile yaşanan sorunlara rağmen Nakiye Hanım, vakıflara ait okulları teşkil ve tesis etmek mesaisine yılmadan devam etmiş, gece gündüz çalışarak, Boğazın Anadolu ve Rumeli Sahili de dâhil olmak üzere İstanbul ve Beyoğlu'nda merkezi binaları araştırıp

²⁹ Halide Edib, **Memoirs of Halide Edib**, s. 351.

³⁰ “*Erzurum Sayısları Bayan Nakiye Anlatıyor*”, **Kurun**, 10 Şubat 1935, S. 6141-79, s. 9; “*Hayatı Eski Sistem Terbiyeye Karşı Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım*”, **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 26.

³¹ **SGKESA**, “Nakiye Elgün”, Dosya No: 67519.

³² “*Hayatı Eski Sistem Terbiyeye Karşı Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım*”, **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 27.

bularak civardaki bütün mahalle okullarını kapatıp çocukları yeni açılan bu okullara toplamak suretiyle sınıflar düzenlemiş, ayrıca bu okulların öğretmen kadrolarını da tamamlamıştı.³³

Nakiye Hanım üç sınıflı ilkokul halinde oluşturulan bu okulları her sene bir sınıf ilave etmek suretiyle tam devreli bir ilkokul haline getirmişti. Böylece bu okullardaki sınıfların beş veya on, belki de daha fazla şubesi olmuştu. Bu şekilde oluşturulan okulların idaresi de Nakiye Hanım'a verilmişti. Bu okulların tamamında aynı saatte aynı ders okutulmak suretiyle tek bir program uygulanmıştı. Örneğin cumartesi günü bir okulun birinci sınıfında okutulan ders, diğer okullarda da aynı gün aynı saatte okutulmaktaydı. Eğitim öğretim meselesini ve okul idaresini Batı'da öğrenmiş ve aralarında Hüseyin Cahit (Yalçın) ile Akçuraoğlu Yusuf Bey'in de bulunduğu zamanın ünlü eğitim uzmanları bu okullara haftada bir gelerek konferans vermek suretiyle okul hocalarını eğitmekteydiler. Her dersin başında bir uzman bulunmakta ve öğretmene rehber olmaktaydı. Okulların hepsi pazartesi ve perşembe günleri öğleden sonra tatil edilerek öğrencilerin dinlenmesi sağlanmaktaydı. Bu okulların hepsinde her ders aynı ölçü ve şekilde verildiği gibi, okulların binlere varan öğrencisi, aynı şekilde öğretilen bütün şarkıları aynı anda söyleyebilmekteydi.³⁴

Nakiye Hanım, maarif nezaretinin yapmak istediğinden kat kat daha kaliteli okullar meydana getirmiş, bu okullar Nakiye Hanım'ın deyimiyle "*adeta saat gibi işleyen müesseseler*" haline gelmişti.³⁵ Özellikle Nakiye Hanım'ın müdürlüğünü yaptığı Sultanahmet'teki vakıf okullarının kızlar bölümü "kısa zamanda mutluluk ve dostluk dolu bir atmosfer kazanmıştı".³⁶

Hayri Efendi tarafından ortaya atılan, İstanbul'daki vakıf okullarının ıslah edilip geliştirilmesi fikri başarıyla gerçekleştirilmiş, hatta bu okullarının bir kısmı Maarif okullarının seviyesinin üstüne çıkmıştı. Nakiye Hanım'ın, Vakıf okullarını ıslah etmeye başlamasından itibaren Sultanahmet Mektepleri, üç devreli okullar arasında birinci sıraya ulaşmıştı.³⁷ Ancak Maarif Nezareti'nin bütün tedrisatı merkezileştirmek esasına giderek bütün vakıf okullarını Maarif'e devretmesi,³⁸ Nakiye Hanım'ın üç yılda birçok zahmetle temin ettiği "hakiki vahdet" in, ortadan kaybolmasına neden olmuştu. Bu şekilde üç yıl boyunca büyük bir özveriyle verdiği hizmetin yok olduğunu gören Nakiye Hanım, artık resmi okul hayatında kendisi için bir

³³ "Erzurum Sayısalı Bayan Nakiye Anlatıyor", **Kurun**, 10 Şubat 1935, S. 6141-79, s. 9.

³⁴ "Hayatı Eski Sistem Terbiyeye Karşı Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım", **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 27.

³⁵ "Hayatı Eski Sistem Terbiyeye Karşı Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım", **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 27.

³⁶ Halide Edib, **Memoirs of Halide Edib**, s. 351-352.

³⁷ Halide Edib, "1332 Senesi Vakıf Kızlar Mekteplerinin Senelik Raporu", **Türk Yurdu**, S. 119, (29 Eylül) 1332, s. 219.

³⁸ H. Edip Adivar, **Türkiye'de Şark Garp ve Amerikan Tesirleri**, s. 104.

görev kalmadığını düşünerek³⁹ 28 Şubat 1917 tarihinde Sultanahmet Vakıf Okulları Müdürlüğü ve Muallimliği görevinden ayrılmıştır.⁴⁰

SURİYE'DE TÜRK MEKTEPLERİNİN KURULMASI

Nakiye Hanım'ın maarif hayatında en takdire şâyan faaliyetlerinden biri de, Suriye Valisi Cemal Paşa'nın daveti üzerine 1916 da, Halide Edip Hanım (Adıvar) ve Falih Rıfkı Bey (Atay) ile Suriye'de gerçekleştirdikleri eğitim faaliyetleridir. Bu faaliyetlerin Suriye'de gerçekleşmesine neden olan siyasi ve sosyal ortam ve gelişmelere kısaca bakmak gerekmektedir.

I. Dünya Savaşı sırasında Bahriye Nazırı Cemal Paşa 18 Kasım 1914'te Mısır seferini icra ve bölgedeki asayişini temin etmek için IV. Ordu Kumandanlığının yanı sıra Suriye, Filistin, Hicaz ve Kilikya bölgeleri genel valiliğine atanmış ve 8 Aralık 1914'ten, 12 Aralık 1917'ye kadar yaklaşık üç yıl süreyle Suriye'de kalmıştı.⁴¹ Cemal Paşa Suriye Valiliği'ne atandığı sırada İttihat ve Terakki idaresi bu bölgede yeterince güçlü değildi. Şam başta olmak üzere, söz konusu bölgenin tamamında bir düzensizlik ve karmaşa hâkimdi. Bununla birlikte aynı bölgede Araplık-Türklük meselesi vardı. Buradan hareketle Cemal Paşa, Kanal Seferi'ni icra etmenin yanı sıra bölgedeki otorite boşluğunu gidermek, Arapların milliyetçilik hareketlerine engel olmak ve muhtariyet çalışmalarının önüne geçmek amacıyla İttihat ve Terakki yönetimi tarafından bilinçli olarak Suriye'ye gönderilmişti. Cemal Paşa, Suriye'de otoriter bir idare tarzı sergilemişti. Bunun nedeni, Suriye'nin Osmanlı Devleti'nden koparılması endişesinden kaynaklanıyordu.⁴² Bölgenin Osmanlı toprağı olarak kalmasını arzulayan Cemal Paşa, Suriye'ye varır varmaz bölgenin durumunu incelemeye başlamış ve Suriye vilayetini iyi idare etmek için ahaliyi memnun etmek gerektiğine karar vermişti. Cemal Paşa Suriye'de Bahriye Nazırı ve IV. Ordu Kumandanı olması dolayısıyla, Suriye ve Beyrut valileri kendisine bağlı olarak çalışmıştı. Hükümet de Paşa'nın otoritesini göz ardı etmemiş ve bölgedeki pek çok sorunun çözümünü onun takdirine bırakmıştı.⁴³

Cemal Paşa Suriye'de siyasetin yanı sıra eğitim faaliyetlerinin de Arap milliyetçiliği ve kültür emperyalizmine karşı etkili bir güç olduğunu düşünmüş ve bu yüzden Suriye'deki Arapların yabancı okullarda eğitim görme eğilimlerine engel olmak istemişti. Bu amaç

³⁹ “Erzurum Sayı 10 Bayan Nakiye Anlatıyor”, **Kurun**, 10 Şubat 1935, S. 6141-79, s. 9.

⁴⁰ **SGKESA**, “Nakiye Elgün”, Dosya No: 67519.

⁴¹ Nevzat Artuk, **Cemal Paşa (Siyasi ve Askeri Hatıratı)**, TTK Yay., Ankara, 2008, s. 261.

⁴² Falih Rıfkı Atay, **Zeytindağı**, Remzi Yayınevi, İstanbul, 1943, s. 57.

⁴³ Nevzat Artuk, **Cemal Paşa**, s. 267-268.

doğrultusunda Cemal Paşa 1916 yılı başlarında Emir Subayı Falih Rıfki vasıtasıyla, Türk kadınının medar-ı iftiharı olarak gördüğü Halide Edip Hanım'a bir mektup göndermiş, bu mektubunda Araplara politik tarzda eğitim veren Fransız okullarını ve manastırlarını kapatmaya mecbur olduğunu ve maarif okullarının yetersiz olduğunu belirttiikten sonra, ordunun da yardımıyla okul açma teşebbüsüne giriştiğini yazarak, Halide Hanım'a şahsen gelmesi veya bazı hocaların Suriye'ye gelmesine aracılık edip edemeyeceğini sormuştu. Bu amaçla Suriye'ye ilk giden hoca, Halide Edip Hanım'ın kız kardeşi Nigâr Edip olup, kendisi sınırlı sayıdaki bir grup hocayla gittiği Beyrut'ta altı sınıflı bir ilkokul açmış ve halk bu okula yoğun ilgi göstermişti.⁴⁴

Cemal Paşa 1916 yazında, Halide Edip Hanım'a ikinci bir mektup daha göndererek, kendisi ve Nakiye Hanım'ın belli bir zaman için Suriye'ye gelip Şam, Beyrut ve Lübnan'da okul açmak için bir plan hazırlamalarını rica etti.⁴⁵ Bu ikinci mektup üzerine Cemal Paşa'nın davetini geri çevirmeyen Halide Edip ve Nakiye Hanım, birkaç hafta sonra Falih Rıfki ve Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey ile birlikte İstanbul'dan hareket ederek Lübnan'a gittiler. Cemal Paşa'nın da Lübnan'a gelmesiyle açılacak olan okulların planları hakkında istişare yapıldı.⁴⁶

Bu istişare sırasında Cemal Paşa, dini olmaktan ziyade, liberal ve batılı bir okul sistemi kurmak isterken, Halide Edip Hanım da Arapların en batılılaşmış kesimi Lübnanlılar olduğu için kurulacak okulların Beyrut'ta açılmasını teklif etti ve bu teklif Cemal Paşa tarafından kabul edildi. Bunun üzerine Lübnan'da, vaktiyle Tanin Gazetesi'nin kurucularından olan ve Halep Valiliği de yapmış olan Hüseyin Kâzım Bey'le görüşülerek bölge halkı hakkında bilgi alındı. İki gün sonra Beyrut'a giderek, görüşmeleri gereken kişilerle bizzat görüşüp, incelemelerde bulundular. İki hafta süren bu incelemeler sonunda ayrıntılı bir rapor hazırladılar.⁴⁷

Bu rapora göre Lübnan, Beyrut ve Şam vilayetleri ortak bir eğitim sistemi altında birleştirilecek, bu üç vilayette müşterek bir muallim mektebi ve üç vilayetin her birinde altı sınıflı birer ilkokul açılacak, bu ilkokulların görevi de öğrencileri normal okullara ve kolejlere hazırlamak olacaktı. Okullarda Türkçe, Arapça ve Fransızca olmak kaydıyla üç dil öğretilecekti.⁴⁸

⁴⁴ Halide Edib, **Memoirs of Halide Edib**, s. 390-391.

⁴⁵ Halide Edib, **Memoirs of Halide Edib**, s. 391

⁴⁶ Nevzat Artuk, **Cemal Paşa**, s. 279; İpek Çalışlar, **Halide Edip (Biyografisine Sığmayan Kadın)**, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 135-137.

⁴⁷ Nevzat Artuk, **Cemal Paşa**, s. 279; İpek Çalışlar, **Halide Edip**, s. 135-137.

⁴⁸ Nevzat Artuk, **Cemal Paşa**, s. 279; İpek Çalışlar, **Halide Edip**, s. 135-137.

Halide Hanım, Suriye'deki kadınlık seviyesini yükseltmek, Suriye kızlarına iyi tahsil vererek onlara Türk kültürünü telkin etmek istemişti. Halide Hanım, tahsil gören Suriye kızlarının ekseriyetinin Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girişinceye kadar Fransız misyonerlerce açılmış ve papazlar tarafından eğitim verilmekte olan okula gittiklerini, Beyrut'taki bu papaz okulunun adeta bir şato kadar büyük olduğunu ancak okul için elverişli bir bina olmadığını, burada eğitim görmekte olan kızların sadece dil öğrendiklerini, fakat esaslı bir eğitim alamadıklarını, üstelik Arapçayı unutarak kendi hayatlarına yabancı kaldıklarını belirtmekte, Fransız misyonerlerin memlekete daha kolay bir şekilde nüfuz edebilmeleri için tüm gayretlerini erkek çocuklara yönelttiklerini ve kızları ihmal ettiklerini, burada yapılacak ilk işin Frenklerin bıraktığı boşluğu doldurmanın olması gerektiğini düşünmekteydi.⁴⁹

Halide Edip ve Nakiye Hanımlar daha sonra, Beyrut'tan Şam'a hareket ederek burada, hazırlamış oldukları raporu Cemal Paşa'ya teslim etmişler, sonra da Birüssebi'ye⁵⁰ hareket etmişlerdi. Burada bir hastaneyi ardından da Almanlara ait bir tayyare istasyonunu ziyaret eden Halide ve Nakiye Hanımlar, bu istasyonda Erlinger adındaki bir Alman pilotun kullandığı tayyare ile kısa bir gezinti yapmışlardı. Birüssebi'den Kudüs'e hareket eden Halide Edip ve Nakiye Hanımlar burada da Ömer Camii, Hz. Süleyman'ın oğlu Absolom'un mezarı, Beytüllâhim'de Hz. İsa'nın doğduğu yerin üstüne yapılan kilise ve Hz. İsa'nın muhakeme edildiği Via Dolorosa (Istirap Yolu)'yı gezmişlerdi.⁵¹

Buradan tekrar Şam'a geçen Halide Edip ve Nakiye Hanımlara, Cemal Paşa tarafından İstanbul'a hareket etmeden önce Ayin Tura Yetimhanesi gezdirilmişti. Bölgedeki incelemelerin ardından Halide Edip ve Nakiye Hanımlar, 16 Eylül 1916'da İstanbul'a dönmüşlerdi.⁵² Nakiye Hanım bu seyahatten döndükten sonra İstanbul'da, Suriye'de çağdaş bir şekilde tesis edilen okulların öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere çalışmalara başlamış, temin ettiği öğretmenleri Suriye'ye göndermek suretiyle kısa sürede bu ihtiyacı sağlamıştı.⁵³

Cemal Paşa 1916 Kasım'ında da, ilkinde olduğu gibi Falih Rıfki Bey aracılığıyla Halide Edip Hanım'a bir mektup daha göndererek Suriye'ye gelmesini rica etmiş; bunun üzerine Halide Edip Hanım, Suriye'ye gitmeleri hususunda Nakiye Hanım'ın İstanbul'da ikna ettiği ve içlerinde daha sonra romancı olarak ün kazanacak olan Muazzez Tahsin (Berkant) ve daha önce vakıf okullarında çalışıp başarılı olan Falih Rıfki Bey'in de "*Çarşafli Sörler*" olarak

⁴⁹ "*Suriye Mektepleri: Halide Edip Hanımefendi ile Mülakat*", **Türk Yurdu**, XIII/141, s. 179-180.

⁵⁰ **Birüssebi**: İsrail'in güneyinde bulunan ve 1917 yılı sonbaharında Türk ve İngiliz kuvvetleri arasında şiddetli çarpışmalara sahne olan "*Beerşeba*" adlı kentin Arapça adıdır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. **İslam Ansiklopedisi, II**, MEB Yay., İstanbul, 1979, s. 647.

⁵¹ Halide Edib, **Memoirs of Halide Edib**, s. 428.

⁵² Halide Edib, **Memoirs of Halide Edib**, s. 414-428.

⁵³ "*Hayatı Eski Sistem Terbiyeye Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım*", **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 27.

adlandırdığı elli kadın ve birkaç erkek eğitimciyle⁵⁴ birlikte 1916 Aralık ortalarında Suriye'ye hareket etmişti.⁵⁵ Halide Edip Hanım ve beraberindeki eğitim heyeti aralık sonlarında Şam'a ulaşmış ve buradan Beyrut'a geçerek önceden planlanan eğitim hamlesini başlatmışlardı. Okulların tüm altyapı çalışmaları Cemal Paşa'nın izniyle, IV. Ordu karargâhı tarafından karşılanmış, çok yoğun bir çalışma temposunu müteakip, 1917 Ocak ayı sonlarında okulların faaliyete geçmesi sağlanmıştı.⁵⁶

Kız öğretmen okuluna ve sultanîye öğrenci yetiştirmek için Beyrut, Şam ve Cebeli Lübnan'da birer yatılı okul açılmıştı. Açılan okullar arasında ayrıca, Şam, Kudüs ve Beyrut'ta Türkçe eğitim-öğretim yapan birer kız öğretmen okulu,⁵⁷ Beyrut'ta yatılı kız okulu, Beyrut, Şam ve Lübnan'daki yatılı ve normal kız ilkokulları ve yine Beyrut'ta üç-dört bin kız ve kadının devam ettiği okullar ile Suriye'deki Tanail Ziraat Okulu bulunmaktaydı. Bunlara ilaveten yaşlı hanımlara serbest Türkçe ve terzilik dersleri de verilmişti.⁵⁸

Cemal Paşa'nın gayretleri ve İstanbul'dan gelen öğretmenlerin eğitim hamleleri semeresini vermekte gecikmemiş, açılan bu okullara bölge halkı büyük ilgi göstermişti. Beyrut'da Dârülnassırat ismi verilen Fransız Kız Okulu binasında tesis edilen yatılı kız lisesi ve öğretmen okulu ile Beyrut, Şam ve Cebel-i Lübnan'da tesis edilen yatılı ve gündüzlü kız okulları o kadar rağbet görmüştü ki; bazı aileler, Amerikan Kız Okulu'ndaki çocuklarını alarak bu mekteplere vermeye başlamışlardı.⁵⁹ Suriye ve Beyrut'un en büyük ailelerinin, çocuklarını özellikle Suriye'deki Tanail Ziraat Okulu'na rica ve minnette bulunarak kabul ettirmeye çalıştıkları görülmektedir.⁶⁰

Lübnan ve Beyrut'ta açılan okullara çoğunlukla Hıristiyan aileler, Şam'daki okullara ise daha çok Müslüman aileler başvuruyordu. Bu da maarif alanında Batılıların bıraktığı boşluğu doldurmanın hiç de zor olmadığını göstermekteydi.⁶¹ Ancak 4 Mart 1917'de önce Halide Edip Hanım'ın, daha sonra da Cemal Paşa'nın Suriye'den ayrılması nedeniyle eğitim hamleleri yarıda kalmıştı.⁶²

FEYZİYE MEKTEBİ YILLARI

⁵⁴ Nevzat Artuk, **Cemal Paşa**, s. 279.

⁵⁵ “Hayatı Eski Sistem Terbiyeye Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım”, **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 27; İpek Çalışlar, **Halide Edip**, s. 135.

⁵⁶ Nevzat Artuk, **Cemal Paşa**, s. 280.

⁵⁷ “Hayatı Eski Sistem Terbiyeye Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım”, **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 27.

⁵⁸ N. Artuk, **Cemal Paşa**, s. 280.

⁵⁹ “Suriye Mektepleri: Halide Edip Hanımefendi ile Mülakat”, **Türk Yurdu**, XIII/14, s. 334.

⁶⁰ Cemal Paşa, **Hatırat**, (Haz. Metin Martı), İstanbul, 1996, s. 335.

⁶¹ “Suriye Mektepleri: Halide Edip Hanımefendi ile Mülakat”, **Türk Yurdu**, XIII/141, s. 181.

⁶² Nevzat Artuk, **Cemal Paşa**, s. 280-281.

Nakiye Hanım, Vakıflar Mektebi Müdürlüğü'nden istifa ettikten sonra, bir eğitimci olarak çok sevdiği çocuklardan ayrı kalma acısını hafifletecek bir iş düşündüğü sırada, kaderi onu yine çocuklara yaklaştırmakta gecikmemişti. O tarihlerde Beyazıt'ta “*Yeni Mektep*” adı altında faaliyet gösteren özel bir okulun müdürü olan Satı Bey işinden ayrılmış ve okul dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalınca Okul Encümeni, Nakiye Hanım'a müracaat ederek okulun müdürlüğünü⁶³ üstlenmesini teklif etmişti. Nakiye Hanım bu teklifi kabul etmiş ve okulu 1917'de⁶⁴ “*Feyziye*” adı altında yeniden tesis etmişti.⁶⁵

Okul Encümeni'nin çok yerinde aldığı bu kararla, dönemin en değerli öğretmenleri çok ünlü bir eğitimci olan Nakiye Hanım'ın müdürlüğünde bir araya getirilmiş⁶⁶ ve böylece Feyziye, İstanbul'da eğitim dünyasına adeta fırtına gibi girmişti. Kuşkusuz bu başarının sahibi Nakiye Hanım'dı. Onunla ilgili basında çıkan tüm haberlerde adının önünde “*Feyziye Mektebi Müdüresi Nakiye Hanım*” ibaresinin yer alması, okulun tüm ülkede tanınmasına büyük katkı sağlamıştı.⁶⁷

Mektebi yeniden tesis ederken Maarif'le hiçbir zorluk yaşamayan Nakiye Hanım, kendisinden önce okulun müdürlüğünü yapmış olan Satı Bey'in okulda tesis ettiği terbiye ve nazariyelerle ilgili yanlış uygulamalara karşı mücadele etmek zorunda kalmıştı.

Nakiye Hanım, Satı Bey'in okuduğu kitapların etkisinde kalarak çocuklara aşırı bir şekilde serbest davranma imkânı verdiğini, bunun da çocukların eğitimi suiistimal etmelerine yol açtığını, Satı Bey'in uyguladığı terbiye ve nazariyeler neticesinde ders yapıp yapmamanın, yine ders esnasında sınıfta oturma veya çıkıp gitmenin tamamen öğrencinin keyfiyetine bırakıldığını belirtmekteydi. Hatta Nakiye Hanım bir gün, okulun çatısına çıkan bir öğrenciye aşağıya inmesini söylediğinde, öğrencinin “*biz istersek ders yaparız, biz böyle alıştık*” cevabını verdiğini ifade etmekteydi. Okulu böyle bir ortamda devralan Nakiye Hanım, hükümetin verdiği yetkiler doğrultusunda ıslah etmeyi başardığını ifade etmiştir.⁶⁸

Feyziye Okulunu ıslah çalışmaları doğrultusunda Nakiye Hanım, çoğu uzak semtlerden gelen, evleri ile okul arasındaki mesafenin uzun olmasından dolayı zamanlarının büyük bir kısmını o günün koşulları için yegâne vasıta sayılan tramvaylarda geçiren ve yemeklerini de beraberlerinde getirmek zorunda kalan küçük öğrencilerin bu durumunu

⁶³ Mektebin genel idaresi bir encümene aittir. Mektebin müdürü, mektebin terbiye, ilmi, idari ve mali nizam merciidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Feyziye Lisesi Leyli ve Nehari**, İstanbul, 1928, s. 5.

⁶⁴ **TBMM Arşivi**, Nakiye Elgün Özgeçmiş, Sicil No: 135, Kutu No: 21.

⁶⁵ “*Erzurum Sayılabı Bayan Nakiye Anlatıyor*”, **Kurun**, 10 Şubat 1935, S. 6141-79, s. 9.

⁶⁶ Mert Sandalcı, **Feyziye Mektepleri Tarihi**, s. 146.

⁶⁷ Mert Sandalcı, **Feyziye Mektepleri Tarihi**, s. 153.

⁶⁸ “*Hayati Eski Sistem Terbiyeye Karşı Mücadele İle Geçen Nakiye Hanım*”, **Resimli Ay**, IV/12-48, (Şubat) 1928, s. 27.

önlemek için, okulda bir mutfak düzeni meydana getirerek onların öğlen yemeklerini okuldan yiyebilmelerini sağlamıştı. Ancak bu, idare tarafından yeterli görülmemiş, hizmetlerin geliştirilmesi için ileriye yönelik adımlar düşünülmüş ve ilk adım olarak mektepte 15 öğrencilik bir yatılı kısım açılmıştı. Bu defa da mevcut bina yetersiz kaldığından, yeni bir bina aranması zarureti ortaya çıkmıştı.⁶⁹ 1922 yılı sonlarında, hizmetlerin geliştirilmesi ve ihtiyaçların karşılanması için çalışmalar yapıldığı sırada Nakiye Hanım ve okul idaresinin, Beyazıt'taki konakta eğitimin sürdürülemeyeceğini öngörmeleri üzerine, 1923'te Nişantaşı'nda Teşvikiye Karakolu karşısında⁷⁰ bulunan Naciye Sultan Konağı kiralanarak okul buraya taşınmıştı.⁷¹

Başlangıçta okul iki ana, dört ilkokul ve iki de lise sınıflarından oluşmakta ve öğrenciler okula sınavla alınmaktaydı. Eğer bir öğrenci 10. sınıfa gelmeden okulu terk ettiyse, gittiği okulda sınava tabi tutulmaktaydı. Devlet okulları ile Feyziye Okulu arasındaki program farklılığından kaynaklanan bu durum sık sık öğrenci ve velilerin şikâyetlerine sebep olmaktaydı.⁷² Mektepte Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılıp yerlerine Felsefe, Sosyoloji, Mantık, Kozmografya ve Ticaret dersleri konularak titizlikle oluşturulan⁷³ bu program, Nakiye Hanım tarafından şiddetle savunulmaktaydı.⁷⁴

Nakiye Hanım gibi tecrübeli bir öğretmenin, öğrencilerinin denklik konusunda sıkıntı yaşamalarına rağmen bu programı ısrarla savunmasının nedeni, okulunda uygulanan bu programı bir eğitimci olarak doğru ve uygun bir program bulmasından kaynaklanmıştı. 1921'de Feyziye Okulu mezunlarının üniversite sınavına girmesi konusunda hiçbir zorluk yaşamamaları Maarif Nezareti tarafından karara bağlanmışsa da, program farklılığı nedeniyle diğer liselerle olan diploma denkliği sorunu çözülememişti.⁷⁵

Nakiye Hanım, yeni bir toplumsal düzene yönelik fikirleriyle farklı tarzda öğrenci yetiştirmeyi hedeflemişti. Belli ki o, bu yaklaşımıyla diploma denkliği konusunda Maarif Teşkilatı'nı ikna edememişti. Ancak Nakiye Hanım ve okul idaresinin bu hususta direnmesi ve programdan vazgeçmemesini, hatta daha da ileri giderek lise bölümünü kapatıp faaliyetlerini ortaokul olarak sürdürme kararı almasını, XX. yüzyıla yaraşır bir dünya görüşüyle öğrencilerine yaklaşma arzusu ve anlayışını göstermek olarak açıklamak mümkündür.⁷⁶

⁶⁹ Mustafa E. Elöve, **Bir Demet Işık**, s. 93.

⁷⁰ **Feyziye Lisesi'nin 1928 Yılı Tanıtım Kitapçığı**, s. 1.

⁷¹ Mert Sandalcı, **Feyziye Mektepleri Tarihi**, s. 166-167.

⁷² Mustafa E. Elöve, **Bir Demet Işık**, s. 92.

⁷³ Mert Sandalcı, **Feyziye Mektepleri Tarihi**, s. 160-162.

⁷⁴ Mustafa E. Elöve, **Bir Demet Işık**, s. 92.

⁷⁵ Mert Sandalcı, **Feyziye Mektepleri Tarihi**, s. 157-160

⁷⁶ Mert Sandalcı, **Feyziye Mektepleri Tarihi**, s. 160-162.

Nakiye Hanım, Feyziye Okulu'ndaki görevini başarıyla sürdürürken dönemin hükümeti İttihat ve Terakki ileri gelenleriyle çok yakın dostluk ilişkileri kurmuş ve sohbetlerde bulunmuştu. Anadolu'da Milli Mücadele başladığında da Nakiye Hanım, Milli Mücadele taraftarlarıyla yakın ilişki içine girerek yardım ve işbirliğinde bulunmuştu. Nakiye Hanım'dan sonra Feyziye Okulu'nun müdürlüğünü yapmış olan Seniha Nafiz Hanım, Nakiye Hanım'ın Anadolu'da çarpışan subaylarla Ankara'daki siyaset adamlarından bir kısmının İstanbul'daki ailelerine onun aracılığı ile para gönderdiklerini, ayrıca müdürlüğünü yaptığı Feyziye Okulu'nun depolarında, Bartın üzerinden Anadolu'ya sevkedilen savaş malzemelerinin bir kısmını sakladığını belirtmekteydi.⁷⁷

Feyziye Okulu müdürlüğü döneminde oldukça yorulan Nakiye Hanım, 11 yıl boyunca sürdürdüğü görevinden 1928 sonlarına doğru ayrılmıştı.⁷⁸

İSTANBUL KIZ LİSESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Nakiye Hanım, yorgunluğu sebebiyle Feyziye Okulu'ndan istifa ettikten sonra bir yıllık bir istirahat dönemi geçirmişti. Bu bir yıllık dinlenmeden sonra artık taze bir kuvvetle cumhuriyet çocuklarına hizmet etmek için maarif alanındaki görevine devam etmek istemiş, 26 Eylül 1929'da 3500 lira maaşla İstanbul Kız Lisesi müdürü⁷⁹ olarak görevine başlamıştı.⁸⁰

Nakiye Hanım, okulun müdürlüğünün yanı sıra Türkçe öğretmenliğini de üstlenmiş, ancak bu yeni görevi çok kısa sürmüş ve 30 Ekim 1930'da görevinden istifa etmişti. Bunun nedeni, 3 Nisan 1930 da kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkının verilmesiyle⁸¹ Nakiye Hanım'ın İstanbul Şehir Meclisi Üyeliği'ne seçilmesi idi.⁸² Böylece Nakiye Hanım'ın otuz yıl süren maarif hayatı, siyasi hayata atılmak suretiyle 30 Ekim 1930'da sona ermişti.⁸³

⁷⁷ Mustafa E. Elöve, **Bir Demet Işık**, s. 91-99.

⁷⁸ Mert Sandalcı, **Feyziye Mektepleri Tarihi**, s. 172.

⁷⁹ **SGKESA**, "Nakiye Elgün", Dosya No: 67519.

⁸⁰ "Erzurum Sayısalı Bayan Nakiye Anlatıyor", **Kurum**, 10 Şubat 1935, S. 6141-79, s. 9.

⁸¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III/ 18, s. 3-10.

⁸² **TBMM Arşivi**, Özgeçmiş Nakiye Elgün, Sicil No: 135, Kutu No: 21

⁸³ **SGKESA**, "Nakiye Elgün", Dosya No: 67519; Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi'ndeki bilgilere göre Nakiye Hanım, İstanbul Kız Lisesi Müdürlüğü ve bu okulun Türkçe muallimliğine 21 Kasım 1928 tarihinde 60 lira ücretle başlamış olup, bu görevinden 17 Ağustos 1930'da istifa etmiştir. İstifa ettiğine dair 23 No'lu tahrirat, 28 Ocak 1931'de Milli Eğitim Bakanlığı'na ulaştırılmıştır. (**Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi**, Kütük Defter No: 267, s. 1)

SONUÇ

Nakiye Hanım Dâru muallimât tan mezun olup, 1902’de aynı okulda başladığı çalışma hayatına 1927’ye kadar İstanbul İnas İdadisi, Sultanahmet Vakıf Mektepleri, Suriye’de kurulan Türk mektepleri, Feyziye Mektebi ve İstanbul Kız Lisesi’nde öğretmen ve idareci olarak devam etmiştir. Kadınların Türk eğitim ve sosyaş hayatında daha aktif rol oynaması gerektiğinin bilincinde olan, çağdaş bir eğitimci olarak; kadınların ilerlemesinin ancak kızlar için ilkokulların açılmasıyla mümkün olabileceğini savunan Nakiye Hanım, bu ilkokulların kadın öğretmenler tarafından yönetilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. 1911’den itibaren görev yaptığı İnas İdadisi’ni daha çağdaş bir yapıya kavuşturmak için proje hazırlamak suretiyle okula elektrik ve masa örtüsü istemiş, ancak bu en basit taleplerinin Maarif Nezareti tarafından reddedilmesi ve okulun yatılıya çevrilmesi üzerine 1913 yılında buradaki görevinden ayrılmıştır. O dönemde Evkaf Nazırı Hayri Bey’in, özellikle ilkokulların ortaçağ zihniyetinin etkisi altında bulunmasından dolayı, mekteplerde ciddi reformlar yapmaya başlaması üzerine Nakiye Hanım, 1913’te Sultanahmet Vakıf Mektepleri’nin müdürlüğünü üstlenmiştir. Küçük çocukların yaşına uygun olmadığı gerekçesiyle dini derslerin okutulmasına karşı çıkan Nakiye Hanım, bu okulları İstanbul’un Anadolu ve Rumeli kıyılarındaki en gözde eğitim merkezi haline getirmiş, ancak eğitimi merkezileştirmek adına bütün vakıf okullarının Maarife devredilmesiyle, Şubat 1917’de bu okuldaki görevinden ayrılmıştır. Nakiye Hanım, Vakıf Mekteplerinde görev yaparken, Suriye’ye giderek, orada da eğitim alanında önemli hizmetlerde bulunmuştur. 1916 yılı yaz aylarında, Fransızlarınki ile rekabet edecek kadar kaliteli mektepler kurmak isteyen Cemal Paşa’nın daveti üzerine Halide Edip Hanım ile beraber Suriye’ye giden Nakiye Hanım, Beyrut, Şam ve Cebel-i Lübnan’da birçok okulun açılmasında rol oynamış, ardından 1917’de Feyziye Mektebi Müdürlüğü’nü üstlenmiştir. Dönemin en değerli öğretmenlerinin bir araya gelmesiyle Feyziye Mektebi İstanbul’da eğitim dünyasına adeta fırtına gibi girmiş ve Nakiye Hanım’ın müdürlüğü altında öğrencilerin yemek ve barınma sorunlarına kalıcı çözümler bulunmuştur. Okulda disiplini hâkim kılmanın yanı sıra, dini dersler yerine felsefe, mantık ve sosyoloji gibi batılı tarzda yeni bir eğitim programı uygulayan Nakiye Hanım, 1929’da İstanbul Kız Lisesi Müdürlüğü’ne getirilmiştir.

Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e uzanan süreçte eğitim ve cemiyet hayatını dopdolu ve iç içe yaşayan Nakiye Hanım, kadınlara siyasi hakların verilmesiyle de önce İstanbul Şehir Meclisi’ne, ardından Erzurum milletvekilliğine seçilerek üç dönem boyunca milletvekilliği yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi
 Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi
 Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet
 Kadın
 Kurun
 Resimli Ay
 Türk Yurdu
 Vatan

Ansiklopediler

İslam Ansiklopedisi
 Türk Meşhurları Ansiklopedisi

Kitaplar

ADIVAR H. Edip, **Türkiye’de Şark Garp ve Amerikan Tesirleri** (Haz. Ekrem Ceyhun), Doğan Kardeş Matbaası, İstanbul, 1955
 ARTUK Nevzat, **Cemal Paşa (Siyasi ve Askeri Hatıratı)**, TTK Yayınları, Ankara, 2008
 ATAY Falih Rıfkı, **Zeytindağı**, Remzi Yayınevi, İstanbul, 1943
 Cemal Paşa, **Hatırat**, (Haz. Metin Martı), Arma Yayınları, İstanbul, 1996
 ÇALIŞLAR İpek, **Halide Edip (Biyografisine Sığmayan Kadın)**, Everest Yayınları, İstanbul, 2010,
 EDİB Halide, **Memoirs of Halide Edib**, London, 1926
 ELÖVE Mustafa E., **Bir Demet Işık**, Feyziye Mektepleri Vakfı Yayını, İstanbul, 1991
Feyziye Lisesi Leyli ve Nehari, İstanbul, 1928
 SANDALCI Mert, **Feyz-i Sıbyân’dan Işık’a Feyziye Mektepleri Tarihi**, Feyziye Mektepleri Vakfı Yayını, İstanbul, 2005